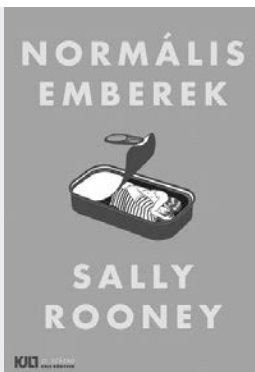

Sally Rooney

Normális emberek

Fordította: Dudik Annamária Éva

21. Század Kiadó
Budapest, 2019

Káli Anita

Y

A *Normális emberek* 2018 egyik nemzetközi könyvsikere lett, sőt egyes kritikák egyenesen Sally Rooney kötetének kultuszáról beszéltek. Egészen meglepődve olvastam, hogy az író 1991-ben született, vagyis az úgynevezett Y generáció tagja. Mondhatjuk, hogy Rooney saját korosztályának problémáit írja meg, a párkapcsolati nehézségeken, az elköteleződésen át a társadalmi beilleszkedésig, egyszerűen a normális életnek titulált felnőtté válásig. A saját korszakukra reflektáló regények azonban egyáltalán nem számítanak egyedi jelenségnek az irodalomban, így feltehető a kérdés: mégis mitől lett ennyire sikeres a *Normális emberek*? Megkockáztatom, hogy a témaválasztás a könyv egyik bravúrja, illetve az, hogy az Y generáció nehézségeit üdítő, friss nyelven sikerül átadnia, nem ítékezve, hanem szimplán bemutatva azokat.

A regény szüzséje egyszerű: a kötet gerincét két fiatal középiskolai és egyetemi éve, illetve kapcsolatuk, vagyis felnőtté válásuk elbeszélése adja. A regény nyitányában megismerjük a két főszereplőt, két ír fiataalt, akik az ország északnyugati részén, Sligo megyében élnek családjaikkal. A környezet azonban nagyon különböző, hiszen a két család szociális háttere egészen más. Marianne jómódú, felső középosztálybeli lány, családja azonban folyamatosan bántalmazza, ami a későbbi életére is negatív hatással lesz. Testvére, Alan nemritkán kegyetlenül bánik vele, mind lelkileg, mind pedig testileg bántalmazza őt. Az édes-

anyáról nem sok információt kapunk a regényben, azonban ezen kevés alapján is tudható, hogy Marianne vele való kapcsolata sem mondható ideálisnak, a lány életéből egyértelműen hiányzik a biztonság és az elfogadás. A gimnáziumban is magányos, sőt, társai kiközösítik. Az iskola hierarchiájában teljesen kívülálló, „nincsenek barátai, az ebédszünetekben olvasni szokott. Sokan kifejezetten utálják” (9).

Ezzel szemben Connell a gimnáziumban nagyon népszerű fiú, társadalmi státuszát tekintve azonban jóval szerényebb körülmények között él, „munkásosztálybeli” fiatal, édesanyja Marianne családjánál takarító, édesapját nem ismeri. Connell tágabb családi körülményeivel Marianne narrációjában ismerkedünk meg: „Ő jó családból való, Connell meg nem, ennyit tud. A Waldronoknak rossz híre van Carriclea-ben. Lorraine egyik bátyja még börtönben is ült, [...] a másik meg néhány éve balesetet szenvedett [...]. Lorraine természetesen tizenhét évesen teherbe esett, otthagya az iskolát, és megszülte Connellt” (40–41). A kötetben megfogalmazott társadalmi ellentét lehetne akár a könyv gyenge pontja is, hiszen e toposz köré már számtalan regény épült, azonban az író jó érzékkel, finoman helyezi új kontextusba a témát. Viszonylag kevés hangsúlyt kap a szövegben e szociális különbség, néhány kivétel persze akad, például egy egyetemi háziuliban Marianne barátai jegyzik meg Connellről: „Hát eléggé munkásosztálybeli, nem? mondta Joanna. Ez már túlérzékenység, jelentette ki Peggy. Nem kritizálhatom valakinek az öltözködését a társadalmi-gazdasági helyzete miatt? Hagyjál már!” (100)

A szöveg a szociális helyzettől függetlenül tárgyalja az emberi problémákat, azokat sokkal általánosabb közegbe helyezi, amennyiben két különleges, ugyanakkor nagyon is megszokott nehézségekkel küzdő fiatal életében jeleníti meg őket. Egyenesen a regény tétjévé válnak ezek a fiatalkorban (is) központi problémák, például hogy egyes generációkban hogyan érhető el a normálisnak titulált élet, és mi nevezhető egy nemzedék számára egyáltalán normálisnak, illetve hogyan változik korszakonként ennek értelmezése? A regény hol nyíltabban beszél, hol pedig egészen finoman utal arra, hogy miként látja e kérdéseket a két főhős, és hogyan keresik a helyüket a társadalom által elfogadott paraméterek között. Gimnáziumi éveik során is egyértelműen kiütöközik a normalitáshoz fűződő eltérő viszonyuk, illetve valamelyest kapcsolatok hatására ennek megváltozása is.

Marianne például kiváló tanuló, de társai páriaként bánnak vele, megalázzák, és ő maga is kívülállónak érzi magát, különösen az intéz-

mény szabályai miatt: „Az osztálytársai minden jel szerint nagyon szeretik az iskolát. És normálisnak találják. Hogy mindennap ugyanazt az egyenruhát viselik, hogy folyton mesterséges szabályokat tartanak be, hogy mások figyelik, fürkészik, mikor szegik meg az előírásokat, ez számukra normális” (18). A legtöbb diák számára ez a keretrendszer biztonságot és állandóságot nyújt, Marianne-nak azonban inkább a bántalmazás (másik) színtere egyrészt, másfelől egy rendkívül korlátozó konstrukció. Ezzel kapcsolatban felmerül a kérdés, hogy a lányt azért közösitik-e ki a társai, mert átlát a szabályokon és azokat felül akarja írni, ezzel megsértve a mások által elfogadott rendszert, vagy mintegy védekezési mechanizmusként hágja át a szabályokat, mert társai nem tartják normálisnak? Connell életében szintén gimnáziumi éveitől fogva jelenik meg a normalitás, az igazodás kérdése, bár a fiú kiindulópontjai jelentősen eltérnek Marianne-étől. Connell mindennapjait a megfelelési vágy határozza meg, melyet barátai és iskolai közege iránt érez, illetve a társadalmi elvárások is erősen irányítják, emiatt sem vállalja fel kapcsolatát egy „fura”, sőt a gimnázium hierarchiájában egyenesen kínos lánnyal. Connell életében azonban meghasonlottságot okoz ez a szerepkényszer, és a Marianne-nal való megismerkedése valamelyest változtat a hozzáállásán: „vele lenni olyan, mintha kilépne a normális életéből” (13). A fiú azokat a céljait meg is fogalmazza, amelyek a társadalmi betagozódás szempontjából is elfogadhatónak, ideálisnak tűnnek: „olyan életet élhetne, amelyet mindig is tervezett, lenne egy jó diplomája, meg egy kedves barátnője. Az emberek azt mondanák, sikerült az élete” (34). A regény egy későbbi fejezetében Connell ismét azon gondolkodik, hogy mégiscsak a jogi pályát kellett volna választani az angol szak helyett. „mert az angol azért nem igazi diploma, amivel jó állást lehet szerezni, csak egy vicc” (58). A „hogyan kellene élni?” kérdésre adott válaszában azonban mélyen benne rejlik a fojtogató, korlátozó szorítás, a normális élet fogalma sokkal inkább úgy jelenik meg, amelyre előszeretettel használják a „kertvárosi”, esetleg „kispolgári” jelzőket.

Ugyan a két fiatal kötődése és kapcsolatuk dinamikája adja a regény gerincét, azonban a könyv ennél jóval nagyobb anyagot mozgat. A 2011 januárjától 2015 februárjáig játszódó cselekmény ugyanis a jelenkori politikai, közéleti problémákra is rámutat, a fiatal értelmiségiek perspektívájából. Connell figurájában Rooney egyértelműen az útját kereső ifjú entellektüel alakját alkotja meg, aki már egész fiatalon – gimnáziumi barátaival ellentétben – érdeklődik a világ dolgai iránt.

Connell ilyen irányú útkeresése jóval nagyobb teret kap a szövegben, mint a Marianne-é, szinte az egész regény során végigkíséri az olvasót. A regény elején például, amikor Connell a 2011-es íróválasztásokról beszélget az édesanyjával, és a pártokra terelődik a szó, a következőket olvassuk: „Két helyet szerzett meg a Fine Gael, egyet meg a Sinn Féin. Lorraine szerint ez szégyen. Lecserélték az egyik bűnbandát a másikra. Connell üzenetet írt Marianne-nek: a fg bekerült a kormányba, a qva életbe. Marianne visszaírt: Franco pártja” (57). Már ebben a mozzanatban is megmutatkozik Connell – illetve közvetve egész generációjának – elégedetlensége korának politikai viszonylataival. A két főszereplő kapitalizmusról szóló rövid értékelése is igen beszédes mozzanat, illetve az is, hogy Connell a *Kommunista kiáltványt* olvassa: „Valahol a kapitalizmusban kell keresni a választ, mondta. Ja, mint mindig, pont ez a baj, nem?” (43) Kelet-európai olvasóként külön izgalmas kérdés, hogy az ebben a térségben egészen más jelentésmezőket megmozgató fogalom, illetve súlyos történelmi traumákat okozó korszak hogyan jelenik meg a regényszereplő számára lehetséges alternatívaként.

Ami a kötet struktúráját és narrációját illeti, az író töredezett, azonban nem széteső szerkezetet alkalmaz a műben. E szerkesztésmód egyfelől metaforizálja a két fiatal hol távolodó, hol egészen közeli kapcsolatát, érzelmeik dinamikáját, másfelől a regényben szereplő folyamatos előre- és visszautalások biztosítják a koherenciát. Ezen írói fogás, a szinte láncszerűen megalkotott tudatfolyamok az olvasó folyamatos érdeklődésének fenntartását is elősegítik. A töredezethez hasonlóan érvényesül a szövegben a kommunikáció hiánya, amely a szereplők kapcsolata szempontjából is meghatározó. A regény ezt úgy érzékelteti, hogy az elbeszélőket és nézőpontjaikat is váltogatja. A Connell és Marianne perspektívája közötti oszcilláció szintén ügyes írói fogás, hiszen a szereplők közösségekben elfoglalt pozíciójának megváltozására is rámutat, valamint képes szövegszerűen is elmélyíteni a karakterek bensőjében zajló – esetenként egészen súlyos és megterhelő – lelki folyamatokat.

A bemutatott világhoz igazodva a regényre jellemzők az élőbeszédszerű, sokszor szlengelemeket is tartalmazó mondatok, amelyeket a magyar fordító – Dudik Annamária Éva – is jó érzékkel ír át: „kicsit elpirult, de nem túlságosan vagy bármi” (13), „pipa vagy rám?” (24), „mata részegen” (89). Fontos erénye a könyvnek, hogy Sally Rooney jó arányérzékkel alkotja meg a kötet prózapoétikáját, nem viszi el a stílust a szándékos pongyolaságig vagy a Facebook túl gyakori szerepeltetéséig.

Bevallom, a kötet olvasása előtt az volt az egyik legérdekesebb kérdés számomra, hogy a szöveg hogyan képes megalkotni az Y generáció nyelvét irodalmi formában, nem válik-e esetleg karikatúrájává annak a világnak, korszaknak, amit ábrázolni kíván, de úgy gondolom, hogy Rooney mind a közeg, mind pedig a nyelv konstruálását ügyesen oldotta meg.

Nem tudom pontosan, melyik korosztály körében lett a legsikeresebb a könyv, sőt abban sem vagyok biztos, hogy igazából kiknek szól, de gyanítom, hogy népszerűségének egyik oka éppen ebben rejlik. Hogy a *Normális emberek* minden olvasó – nem pusztán az önmagukra ismerő fiatal nemzedékek – számára elgondolkodtató, ugyanakkor fogyasztható, de mégsem bugyuta olvasmány. A regény olvasása közben felidéződött bennem egy másik kortárs alkotás: a vele erős vizualitásánál fogva is párhuzamba állítható, szintén a tinédzserek problémáit megjelenítő *Euphoria* című sorozat. Az izraeli–amerikai széria a *Normális emberek*-hez hasonlóan a fiatal korosztály felnőtté válását teszi témájává, azonban jóval súlyosabban és komorabban alkotja meg a mai tinédzserek világát, mint Rooney könyve. A két alkotásban közös és mindkettőnek egyaránt érénye, hogy nem külső nézőpontból láttat egy életszakaszt, hanem belülről, így válnak alkalmassá egy fontos periódus beleérző és pontos megmutatására.